

Rīgā

30.08.2022. Nr. LPA 1.8.-10

Finanšu ministrija

*Priekšlikumi grozījumiem Latvijas
atveseļošanas un noturības mehānisma
plānā*

Lemjot par grozījumiem Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plānā (turpmāk – ANM), aicinām nozaru ministrijas un Ministru kabinetu izvērtēt esošo krīžu ietekmi uz dažādām nozarēm un mērķa grupām. Sākotnēji ANM tika veidots, lai pārvarētu vīrusa Covid-19 radītās pandēmijas negatīvās sekas, taču šobrīd situācija Latvijā un Eiropā ir būtiski mainījusies, ņemot vērā gaidāmo energokrīzi un Krievijas uzsākto karu Ukrainā. Tāpēc aicinām valdību pārskatīt plāna saturu, veikt izmaiņas jēgpilni, ņemot vērā iespējamus draudus, tai skaitā nabadzības un sociālās spriedzes riskus.

Pēc konsultēšanās ar biedrībām, Latvijas Pilsoniskā alianse izsaka šādus priekšlikumus grozījumiem Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plānā:

Konceptuālie priekšlikumi:

- (1) Rūpīgi ievērot Ministru kabinetā un Eiropas Komisijā apstiprinātajā **Latvijas ANM plānā iekļautās horizontālās prasības**:
 - **Vienāda pieeja investīcijām visiem**: iekļaujot biedrības un nodibinājumus kā ANM investīciju saņēmējus, nodrošinot līdztiesīgu attieksmi pret dažādiem sektoriem un tautsaimniecības dalībniekiem. ANM plāna gala versijā ir iekļautas tiešas investīcijas arī bezpeļņas sektoram - biedrībām un nodibinājumiem, sociālajiem uzņēmumiem digitalizācijas un nevienlīdzības mazināšanas komponentēs. Taču līdz šim nozaru ministriju izstrādātajos MK noteikumos šī prasība nav tikusi ievērota.
 - **Sociāli atbildīgi publiskie iepirkumi**, priekšroku dodot tiem pretendentiem, kas, īstenojot publisko iepirkumu, nodarbina sociālās nevienlīdzības grupas, piemēram, cilvēkus ar invaliditāti, ilgstošas bezdarbniekus, jauniešus, bēgļus no Ukrainas un citus. ANM vadības sistēmā nostiprināts, ka Ministru kabineta noteikumos par ANM plāna pasākumu īstenošanu tiek nodrošināta iespēja vienāda pieeju investīcijām visiem un sociāli atbildīgi publiskie iepirkumi, izņemot gadījumus, ja ir pamatoti un nozīmīgi argumenti šādus kritērijus konkrētajā iepirkumā neiekļaut. Katrs izņēmums īpaši jāargumentē. Taču līdz šim nozaru ministriju izstrādātajos Ministru kabineta noteikumos šī prasība nav tikusi ievērota.
- (2) Rast iespēju īstenot 2020/2021.gadā konsultēšanās procesā virzītos priekšlikumus:
 - 1. ANM plāns radīts kā atveseļošanās plāns, bet iztrūkst noturības daļa, tai skaitā:**
 - **krīzes vadības sistēmas izveide un ieviešana**, kas paredz arī regulārus treniņus, kā iestādēm (publiskās un biznesa) un pilsoniskajai sabiedrībai rīkoties un sadarboties krīzes gadījumos;
 - **mehānismus sabiedrības pašorganizēšanās stiprināšanai un sociālās noturības veidošanai.**

2. Atbalsta programmas:

- Latvijas biedrību un nodibinājumu spēcīnāšanai krīzes/pēckrīzes apstākļos.

Ne mazāk būtiska inovāciju un kapacitātes stiprināšanai kā uzņēmējdarbības vides uzlabošana, ir ieguldījums cilvēkresursos un atbalstā biedrību un nodibinājumu sektorā. Turpmākajos gados būs nepieciešamas būtiskas investīcijas biedrību un nodibinājumu sektora stimulēšanai, lai tas spētu kvalitatīvi veikt savu darbu sociālās drošības, cilvēktiesību, jauniešu, pilsoniskās sabiedrības attīstības, izglītības, veselības veicināšanas, diasporas un citās jomās, kā arī tajā iesaistīt vairāk iedzīvotājus. Esošie un jau plānotie finanšu resursi nebūs pietiekami.

- Jauni pamati pilsoniskajam dialogam.

ANM paredz virkni reformu, taču par spīti tam, ka Latvijā biedrības un nodibinājumi darbojas daudzās jomās, tās ir maz iesaistītas valstī notiekošo reformu plānošanā un īstenošanā. Nepieciešams izveidot ilgtspējīgu risinājumu tam, lai biedrības un nodibinājumi būtu plašākas iespējas sniegt kvalitatīvus padomus valdībai. Esošie sabiedrības līdzdalības formāti Latvijā nespēj pilnvērtīgi nodrošināt to sabiedrības grupu interešu pārstāvniecību lēmumu pieņemšanas procesā, kam tā ir nepieciešama visvairāk. Latvijā pielietotais trīspusējais sociālais dialogs neatbilst mūsdienu un nākotnes nodarbinātības jaunajām formām un sociālo spēlētāju daudzveidībai, tādēļ ir jāveic reformas pilsoniskā dialoga ieviešanā, lai nodrošinātu mūsdienīgu, dialogu sociāli ekonomiskos jautājumos un līdzdalību visos līmeņos un lēmumu pieņemšanas posmos. ANM plānā ietvertās reformas nav iespējamās bez reformām pilsoniskajā dialogā. ES Kohēzijas fondi Latvijai nebūs pieejami tuvāko gadu laikā, bet Atjaunošanas fonda līdzekļi ļautu pienācīgu pilsonisko dialogu uzsākt jau šī gada beigās/nākamā gada sākumā.

- (3) Pārskatīt nozaru ministriju aktivitātes un plānus, un saturiski pielāgot tos energokrīzes un Krievijas izraisītā kara Ukrainā rezultātā radušo krīžu negatīvo seko novēršanai, tai skaitā pārskatīt, vai, piemēram, plānotās mācības, digitalizācija ir atbilstošas reālajai situācijai jeb vai tās sniegs ieguldījumu arī energokrīzes novēršanai un bēgļu integrēšanas veicināšanai.

Krievijas uzsāktā kara Ukrainā radītās krīzes pārvarēšanai:

- Sagatavojot plānus jebkuru ēku renovācijai, ņemt vērā vides pieejamības jautājumus. Strādājot ar Ukrainas kara bēgļiem Latvijā, var novērot būtiskus izaicinājumus gan dažādu iestāžu pieejamībā, gan vēl jo vairāk mājokļa nodrošināšanā. Mājokļi, tajā skaitā, sociālie mājokļi, kuri būtu pieejami personām ar funkcionāliem traucējumiem, ir ārkārtīgi ierobežotā skaitā un faktiski nepieejami īstermiņa vai ilgtermiņa izmitināšanai vai īrei.
- Nepieciešama plaša īres dzīvokļu atbalsta programma, kur īres dzīvokļi būtu pieejami vienlīdzīgi Latvijas iedzīvotājiem un starptautiskās aizsardzības saņēmējiem Latvijā.

Redakcionālie priekšlikumi:

1. Gan Latvijas Pilsoniskās alianses, gan arī citu biedrību ieskatā, ir būtiski paralēli jau pazīstamajam zaļajam publiskajam iepirkumam ieviest arī sociāli atbildīgu publisko iepirkumu. ANM Komponentes 3 "Nevienlīdzības mazināšana" ar horizontālo principu "Sociāli atbildīgs publiskais iepirkums".

Publisko iepirkumu likums ļauj publisko iepirkumu procesā piemērot sociāli atbildīga publiskā iepirkuma kritērijus, lai pirktu ētiski ražotus produktus, veicinātu mazo un vidējo uzņēmumu lielāku piekļuvi publiskajam iepirkumam, nodrošinātu pienācīgus darba apstākļus, kā arī veicinātu labākus darba nosacījumus cilvēkiem ar invaliditāti un citiem nelabvēlīgā situācijā esošiem cilvēkiem.

Sociāli atbildīga iepirkumā publiskā pasūtījuma ietvaros tiek iegādātas preces vai saņemti pakalpojumi, tai skaitā, tiek īstenotas kādas sociālās vajadzības vai radīta pozitīva ietekme uz sociālo izaicinājumu. Piemēram, 20 % no visas kopsummas, kas tika izmantotas publisko iepirkumu veikšanai, pakalpojuma sniedzējs/preču piegādātājs īstenojis dažādus sociāli atbildīgi publiskā iepirkuma kritērijus jeb klauzulas. Latvijā ir personu grupas, kurām grūti iekļauties darba vidē – personas ar invaliditāti, romi, bijušie ieslodzītie, ilgstošie bezdarbnieki un citi. Eiropas Komisija ir norādījusi, ka “publiskās pārvaldes iestādes var izmantot publisko iepirkumu iespēju stratēģiskāk, lai par katru iztērēto valsts līdzekļu eiro saņemtu iespējami labāku rezultātu un tādējādi palīdzētu padarīt mūsu ekonomiku inovatīvāku, ilgtspējīgāku, iekļaujošāku un konkurētspējīgāku (...)”. Rosinām arī noteikt, ka visos būvniecības publiskajos iepirkumos tiek piemērotas sociāli atbildīga publiskā iepirkuma klauzulas – radot darba vietas personām no dažādām mērķgrupām. Nodarbinātības formas var būt dažādas. 5 % no visiem publiskā iepirkuma izpildē nodarbinātiem ir personas no sociālās atstumtības mērķgrupām (mērķgrupas uzskaitījums Ministru kabineta 2018. gada 27. marta noteikumu Nr. 173 "Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību" 2. punktā.

2. Vēršam uzmanību, ka līdztiesīga attieksme pret dažādiem sektoriem un tautsaimniecības dalībniekiem atbalstīs jaunu, inovatīvu vai krīzes ietekmē radušos sociālo pakalpojumu izstrādi vai esošo intensīvāku īstenošanu, nodrošinās sabiedrībai būtisku pakalpojumu un procesu digitalizāciju. Aicinām ANM pēc iespējas mainīt terminu “uzņēmums” uz “privātais sektors”, terminu “uzņēmējdarbības sektors” uz “privātais sektors”, terminu “uzņēmējdarbība” uz “privātā sektora darbība”, terminu “komercdarbība” uz “saimnieciskā darbība”.

3. ANM saskatāma **nevienlīdzīga attieksme pret dažādiem sektoriem un tautsaimniecības dalībniekiem**, tas ir, plāna ietvarā finansējuma saņēmēji vai iesaistītās personas aktivitātēs ir business un publiskais sektors, taču minimāli ietverts būtisks sektors Latvijā – biedrības un nodibinājumi, kas ir būtiski nozīmīgs krīžu, tai skaitā sociāla rakstura, novēršanas jomā. Jāmin, ka biedrību un nodibinājumu nozīmīgā loma krīžu novēršanā ir uzsvērtā Valsts aizsardzības koncepcijas¹ 3.2.5. punktā. Aicinām nodrošinot vienādu pieeju resursiem visām iesaistītajām pusēm, tai skaitā pieeju investīcijām biedrībām un nodibinājumiem.

4. ANM iekļautie **digitalizācijas procesi** lielā mērā attiecas arī uz biedrībām un nodibinājumiem – gan kā pašiem tautsaimniecības dalībniekiem, kuriem jāpielāgojas mainīgajiem apstākļiem, tai skaitā digitalizējot to sniegtos pakalpojumus un radot inovatīvu risinājumus, gan arī, kā uz darba tirgus dalībniekiem. Tāpat nevalstiskajam sektoram ir un nākotnē būs būtiska loma digitālās jeb kiber vides risku novēršanā, kas saistīts ar nevienlīdzības pieaugumu dēļ digitālo prasmju disbalansa sabiedrībā, piemēram, vecuma, ienākumu un reģionālo atšķirību dēļ un dezinformācijas mazināšanā. Nevalstiskais sektors ir ļoti svarīgs

¹ Saeimas 2020. gada 24. septembra paziņojums "Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu".
<https://likumi.lv/ta/id/317591>

partneris publiskajai pārvaldei sabiedrības informēšanā un izglītošanā, kas ir arī neatsverams partneris digitālo prasmju apgūvē, lai sasniegtu dažādas sabiedrības grupas, ko valsts iestādes nespēs dažādu apstākļu dēļ.

5. Aicinām noteikt, ka investīciju piesaistē līdzvērtīgas iespējas ir visiem, proti, nodrošināt digitālās transformācijas un sociālo pakalpojumu investīciju pieejamību arī biedrībām un nodibinājumiem.

6. Aicinām (422) "Reformu un investīciju virziens 2.2. Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas" papildināt, ka tās ir pieejamas arī biedrībām un nodibinājumiem.

7. Aicinām 2.2.1.1. "Atbalsts Digitālo inovāciju centru un reģionālo digitālo aģentu tīkla izveidei" papildināt ar jaunu apakšpunktu, norādot, ka Digitālo inovāciju un reģionālo digitālo aģentu tīklu pakalpojumi būs pieejami arī bezpeļņas sektoram - biedrībām un nodibinājumiem, sociālajiem uzņēmumiem, kas īsteno sabiedrībai nozīmīgus un sociālās nevienlīdzības mazināšanas pakalpojumus.

8. Aicinām 2.2.1.3. "Atbalsts jaunu produktu un pakalpojumu ieviešanai uzņēmējdarbībā" papildināt ar jaunu apakšpunktu, norādot, ka atbalsts pieejams arī bezpeļņas sektoram - biedrībām un nodibinājumiem, sociālajiem uzņēmumiem, kas attīsta sabiedrībai nozīmīgu sociālo pakalpojumu digitalizāciju.

9. Aicinām (723) papildināt ar vārdiem "**Atbalsts pieejams arī bezpeļņas sektoram - biedrībām, nodibinājumiem un sociālajiem uzņēmumiem sociālo pakalpojumu attīstībai**". Investīciju ietvaros paredzēta Latvijas komersantu digitālo prasmju attīstība, ceļot kvalifikāciju aktuālāko digitālo rīku un sistēmu apgūvē. Investīcija ļaus uzlabot uzņēmēju un nodarbināto digitālās prasmes, radot iespēju izmantot e-komercijas iespējas eksporta palielināšanai, un pirmais solis šo rādītāju uzlabošanai ir uzņēmumos nodarbināto digitālo prasmju uzlabošana vismaz pamatlīmenī un arī augstākā līmenī, atbilstoši uzņēmuma attīstības plāniem, uzņēmumiem izmantojot digitālo risinājumu potenciālu, lai palielinātu eksportspēju un konkurētspēju. Vienlaikus digitālo prasmju attīstība arī mazinās krīzes ietekmi uz nodarbinātību. Investīcija dos ieguldījumu arī Eiropas pamatiniciatīvā "Pār kvalifikācija un kvalifikācijas celšana" (*re-skill and up-skill*). Atbalsts pieejams arī bezpeļņas sektoram - biedrībām, nodibinājumiem un sociālajiem uzņēmumiem sociālo pakalpojumu attīstībai.

10. Aicinām 3.1.2.3. "Ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojuma noturība un nepārtrauktība" papildināt ar sadaļu par investīcijas pieejamību biedrībām un nodibinājumiem, sociālajiem uzņēmumiem.

11. ANM ietvaros ir jāparedz atbalsts cita veida energokopienų attīstībai - piemēram, pilsētas kvartālos, lauku ciemos kopā ar pašvaldības iestādēm, lauku saimniecībās, ražošanas un pakalpojumu ēkās. Līdz ar grozījumu pieņemšanu Enerģētikas likumā un Elektroenerģijas tirgus likumā Latvijā ir veikts nozīmīgs solis Tīrās enerģijas pakotnes direktīvu pārņemšanai.

Lai gan elektroenerģijas kopīgošanas noteikumi vēl ir tapšanas stadijā, jau nākamajā gadā darbs pie regulējuma izstrādes energokopienų un aktīvo lietotāju jomās būs noslēdzies. Interese par energokopienų izveidi ir ne tikai pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem, bet arī ekonomiskiem spēlētājiem, tostarp arī Latvijas Pašvaldību savienībai. Enerģokopienas ir jauni tirgus

dalībnieki, kuru pievienošanās energoapgādes sistēmām var notikt atšķirīgi, tāpēc arī regulators (SPRK) interesējas par “smilšu kastēm” regulējuma, arī tarifu metodikas, izpētei.

Atjaunīgās enerģijas kopienu izveides nolūks ir rast ilgtspējīgāko risinājumu energoapgādei vietējā līmenī. Lai gan ieguvumi var būt arī sociāli, energokopienas pamatā ir tehniskas sistēmas, kur atjaunīgās enerģijas ražošanas iekārtas nodrošina patēriņu vairāk nekā viena īpašuma vai pieslēguma ietvaros. Energokopienas projektos svarīgi jauni ekonomiskās sadarbības modeļi, kā arī viedo tehnoloģiju pielietojums. Energokopienas projekti ir būtiski arī plašākā energosistēmu attīstības un inovāciju kontekstā - energokopienas principi bieži sastopami ES pētniecības projektos kā demonstrējuma vietas viedo tīklu tehnoloģijām un agregatoru funkcijām.

Paredzams, ka elektroenerģijas kopīgošanu daudzdzīvokļu mājās veicinās finansējums ēku renovācijai. Svarīgs punkts, ka energokopienas nav paredzētas komerciāliem enerģijas ražošanas projektiem, taču paredz būtiskas investīcijas un var aizsākt ekonomisku sadarbību starp dažādām iesaistītajām pusēm, tostarp arī mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Energokopienas pilotprojekti ar energopārejas demokratizācijas, atkārtotām un zināšanu pārneses potenciālu veidotu nepieciešamo sinerģiju ar ANM ieguldījumiem sadales un pārvades tīklu modernizācijā atjaunīgo energoresursu izmantošana veicināšanai.

Direktore

(paraksts*)

Kristīne Zonberga

* Dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu

Kristīne Zonberga
24245580
kristine@nvo.lv

Artis Zaļūksnis
24245580
Artis@nvo.lv